

**BỔ SUNG LOÀI *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin
(HỌ ĐÌNH - BIGNONIACEAE) CHO HỆ THỰC VẬT VIỆT NAM**

Vũ Xuân Phương¹, Đỗ Thị Xuyên¹, Đặng Quốc Vũ²; Phùng Văn Phê³, Đặng Văn Sơn⁴

⁽¹⁾Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, ^(*)xuyendoiebr@gmail.com

⁽²⁾Cục Kiểm lâm

⁽³⁾Đại học Lâm nghiệp Việt Nam

⁽⁴⁾Viện Sinh học nhiệt đới

TÓM TẮT: Ghi nhận loài *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin - Rà đẹt dài nhỏ cho hệ thực vật Việt Nam. Đây là loài cây gỗ lớn, trước kia được coi là đặc hữu của Trung Quốc (mới chỉ được ghi nhận thấy ở Quảng Tây và Vân Nam). Loài này đã tìm thấy ở Lào Cai, mẫu vật hiện đang được lưu giữ tại Phòng tiêu bản thực vật của Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật (HN). Như vậy, cho đến nay chi *Radermachera* Zollinger & Morit ở Việt Nam đã được ghi nhận có 9 loài.

Từ khóa: Bignoniaceae, *Radermachera*, rà đẹt dài nhỏ, Lào Cai, Việt Nam.

MỞ ĐẦU

Theo Zhang & Santisuk (1998) [10], chi *Radermachera* Zollinger & Morit - Rà đẹt thuộc họ Đinh - Bignoniaceae là một chi nhỏ, với khoảng 16 loài chỉ có ở vùng nhiệt đới châu Á. Ở Việt Nam, theo Santisuk & Vidal (1985) [7] ghi nhận chi này có 7 loài, Vũ Xuân Phương (2005) [5] ghi nhận có 8 loài. Trong quá trình nghiên cứu mẫu vật của chi này và các tài liệu ở Việt Nam, chúng tôi đã phát hiện được loài *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin - Rà đẹt dài nhỏ ở tỉnh Lào Cai. Loài này trước kia được coi là đặc hữu của Trung Quốc (Quảng Tây và Vân Nam). Như vậy, đây là loài bổ sung cho hệ thực vật Việt Nam và chi *Radermachera* Zollinger & Morit ở Việt Nam hiện được ghi nhận có 9 loài. Trong phạm vi bài báo này, chúng tôi đưa ra khoá định loại 9 loài thuộc chi Rà đẹt *Radermachera* và đặc điểm để nhận dạng loài rà đẹt dài nhỏ *Radermachera*

microcalyx ở Việt Nam.

PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Đối tượng nghiên cứu là các đại diện của chi *Radermachera* ở Việt Nam, bao gồm các mẫu khô được lưu giữ tại các phòng tiêu bản thực vật của Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật (HN), Viện Sinh học nhiệt đới (VNM), Viện Dược liệu (HNPI), Trường đại học Khoa học tự nhiên, Hà Nội (HNU), Viện Thực vật Côn Minh (KUN), Viện Thực vật Hoa Nam, Trung Quốc (SBCI), Bảo tàng Lịch sử tự nhiên Pa-ri, Pháp (P)... và các mẫu tươi thu được trong các đợt điều tra thực địa.

Chúng tôi đã áp dụng phương pháp nghiên cứu so sánh hình thái để phân loại. Đây là phương pháp truyền thống thường được sử dụng trong nghiên cứu phân loại thực vật từ trước đến nay.

KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

Khóa định loại 9 loài thuộc chi *Radermachera* Zollinger & Morit đã biết ở Việt Nam

- 1A. Ống tràng hẹp ở phía trên thành hình ống; miệng ống phía trên đường kính rộng 4-9 mm.
- 2A. Lá kép lông chim 1 lần.
- 3A. Ống dài dài 1-1,5 cm, thùy dài dài và cong, sớm rụng ở quả *R. eberhardtii*
- 3B. Ống dài dài 0,3-0,5 cm, thùy dài thường rất ngắn hay cụt gần như không rõ, tồn tại bền ở quả.
- 4A. Ống tràng dài 2,8-3,7 cm; miệng ống phía trên đường kính rộng 6-8 mm. *R. glandulosa*
- 4B. Ống tràng dài 2,0-2,5 cm; miệng ống phía trên đường kính rộng 4-5 mm. ***R. microcalyx***
- 2B. Lá kép lông chim 2 lần.
- 5A. Cụm hoa dài đến 60 cm. Ống dài dài 0,5-0,6 cm; thùy dài cụt không rõ; ở giữa có các điểm tuyến làm thành 1 vòng *R. boniana*

- 5B. Cụm hoa dài đến 24 cm. Ống dài dài 1,4-1,6 cm; thùy dài hình tam giác với chóp nhọn rõ; ở giữa có các điểm tuyến làm thành 2-5 đám. *R. stellata*
- 1B. Ống tràng rộng phía trên thành hình chuông, hình phễu, hình chén; miệng ống phía trên đường kính rộng 10-30 mm.
- 6A. Cụm hoa dài 1-5 cm, ở nách lá hay trên thân, hiếm khi ở đỉnh cành. Tràng màu cam, vàng cam hay vàng. Chi nhị có lông mịn ở gốc.
- 7A. Cụm hoa nhẵn. Đài hình chuông. Nhị 4, 2 dài, 2 ngắn. *R. hainanensis*
- 7B. Cụm hoa có lông. Đài gần hình mo. Nhị 4 gần đều nhau. *R. ignea*
- 6B. Cụm hoa dài 10-35 cm, luôn luôn ở đỉnh cành. Tràng màu vàng nhạt đến trắng. Chi nhị nhẵn hay có lông tuyến dính ở gốc.
- 8A. Ống tràng dài 7-12 cm. Chi nhị nhẵn ở gốc. *R. sinica*
- 8B. Ống tràng dài 5-6 cm. Chi nhị có lông tuyến dính ở gốc. *R. inflata*

Mô tả loài được bổ sung cho hệ thực vật Việt Nam

***Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin - Rà đẹt dài nhỏ (Hình 1-3)**

C. Y. Wu, 1979. Fl. Yunnan 2: 711; id. 1990, Fl. Reip. Pop. Sin. 69: 497, pl. 136 (1-3); Z. Zhang & S. Thawatchai, 1998, Fl. China, 18: 221.

Cây gỗ, cao khoảng 20 m. Lá kép lông chim 1 lần, dài 40-60 cm; lá chét 5-7 cặp, hình trứng hay bầu dục, kích thước 11-26 × 4-6 cm; góc lá hình nêm rộng hay gần tròn, đôi khi lệch; chóp lá nhọn hay có mũi nhọn; mép nguyên; gân bên 6-10 đôi; mặt dưới có tuyến màu đen mờ hay gần như không thấy, nhẵn; cuống lá chét dài 1-2 cm. Cụm hoa hình chùm xim ở đỉnh; đài hình chuông, cao khoảng 3-5 mm, mang 5 thùy răng ngắn nhỏ, chóp thùy gần cụt, tồn tại bền; tràng màu vàng nhạt, dính nhau ở phía dưới tạo thành hình ống, ống tràng dài khoảng 2-2,5 cm, đường kính 4-5 mm, mang 5 thùy; thùy hình trứng hay gần tròn, dài khoảng 1-1,2 cm; vòi nhụy hình sợi, dài khoảng 3 cm, nhẵn. Quả nang, hình đường ép dẹt, kích thước 20-30 × 0,4-0,6 cm, mở bằng 2 van, mang đài tồn tại. Hạt nhỏ, nhiều, hình bầu dục hay gần tròn, có cánh mỏng hai bên, kích thước 0,8-1 × 0,2-0,3 cm kể cả cánh.

Loc. class.: China, Yunnan.

Typus: A. Henry 11245 (SCBI; *Iso.:* MO).

Sinh học và sinh thái: Mùa hoa tháng 9-11. Gặp trong rừng già, núi đá vôi, ở độ cao khoảng 900-1600 m.

Phân bố: Lào Cai (Khu Bảo tồn thiên nhiên

Hoàng Liên - Văn Bàn). Còn gặp ở Trung Quốc (Quảng Tây, Vân Nam).

Hình 1-3. *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin

1. Cành mang hoa; 2. Cụm quả; 3. Hạt có cánh (hình vẽ theo mẫu HLVB 401, HN; người vẽ Lê Kim Chi).

Mẫu nghiên cứu: Lào Cai, HLVB 401 (HN).

Ghi chú: Loài này gần với loài *R. glandulosa* nhưng khác ở chỗ *R. glandulosa* mang đặc điểm lá có tuyến rõ ở mặt dưới; ống tràng dài 2,8-3,7 cm; đường kính miệng ống

phía trên rộng 6-8 mm. Còn ở *R. microcalyx* lá có tuyến mờ hay gần như không rõ ở mặt dưới; ống tràng dài 2,0-2,5 cm; đường kính miệng ống phía trên rộng 4-5 mm.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Backer C. A. & C. R. Bakhuizen, 1965. Flora of Java, 2: 320-342. Netherlands.
2. Barker R. M., 1993. Flora of Australia, 50(2): 388-389. Australia.
3. Đại học Quốc gia Hà Nội, Viện Khoa học và Công nghệ Việt Nam, 2005. Danh lục các loài thực vật Việt Nam, tập 3. Nxb. Nông nghiệp, Hà Nội.
4. Phạm Hoàng Hộ, 2000. Cây cỏ Việt Nam, tập 3. Nxb. Trẻ, tp. Hồ Chí Minh.
5. Pellegrin F. in H. Lecomte, 1930. Flore générale de L'Indo-chine, 4: 440-456. Paris.
6. Robert E. Woodson & Robert W. Schery, 1973. Flora of Panama, 60(9): 780-969. Annals of the Missouri Botanical Garden.
7. Santisuk T. & J. E. Vidal, 1985: Flore du Cambodge du Laos et du Vietnam, 22: 15-27. Paris.
8. Xia Nian-he, 2009. Flora of Hongkong, 3: 186-191. Hongkong.
9. Wang W., K. Pan, Z. Zhang, Z. Li, D. Tao & W. Yin, 1990. Flora Reipublicae Popularis sinicae. Science Press, Beijing. 69: 26-32.
10. Zhang Z. & T. Santisuk 1998. Flora of China, 18: 213-225. Science Press. & Missouri Botanical Garden Press.

A NEW RECORD OF SPECIES *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin (BIGNONIACEAE) FOR THE FLORA OF VIETNAM

Vu Xuan Phuong¹, Do Thi Xuyen¹, Dang Quoc Vu², Phung Van Phe³, Dang Van Son⁴

⁽¹⁾Institute of Ecology and Biological resources, VAST

⁽²⁾Forest Protection Department

⁽³⁾Vietnam Forestry University

⁽⁴⁾Institute of Tropical Biology, VAST

SUMMARY

The genus *Radermachera* Zollinger & Morit comprises about 16 species, mainly distributed in tropical Asia, there are 7 *Radermachera* species in Vietnam. During the study of specimen and documents of Gesneriaceae of Vietnam, we found *Radermachera microcalyx* C. Y. Wu & W. Yin in Lao Cai province, North Vietnam.

Radermachera microcalyx is tree, ca. 20 m tall. Leaves compound pinnately 1 times, ca. 40-60 cm long; leaflet 5-7 pairs, ovate or elliptic, ca. 11-26 × 4-6 cm, margin entire, lateral 6-10 pairs. Inflorescences thyrus, terminal; calyx campanulate, 5 small teeth, apex truncate; corolla pale yellow, tube ca. 2-2,5 mm long; style filiform; capsule line, dehiscing by 2 valves; seeds many, minute. This species is closed to *R. glandulosa* but differs by having leaves dim glandular in abaxial, corolla tube 2.0-2.5 cm long, ca. 4-5 mm in diam. Voucher specimens were collected in Hoang Lien - Van Ban reserver, Lao Cai province and deposited in the Herbarium of the Institute of Ecology and Biological Resources, Hanoi, Vietnam (HN).

Keywords: Bignoniaceae, *Radermachera*, *Radermachera microcalyx*, Lao Cai, Vietnam.

Ngày nhận bài: 4-1-2012